

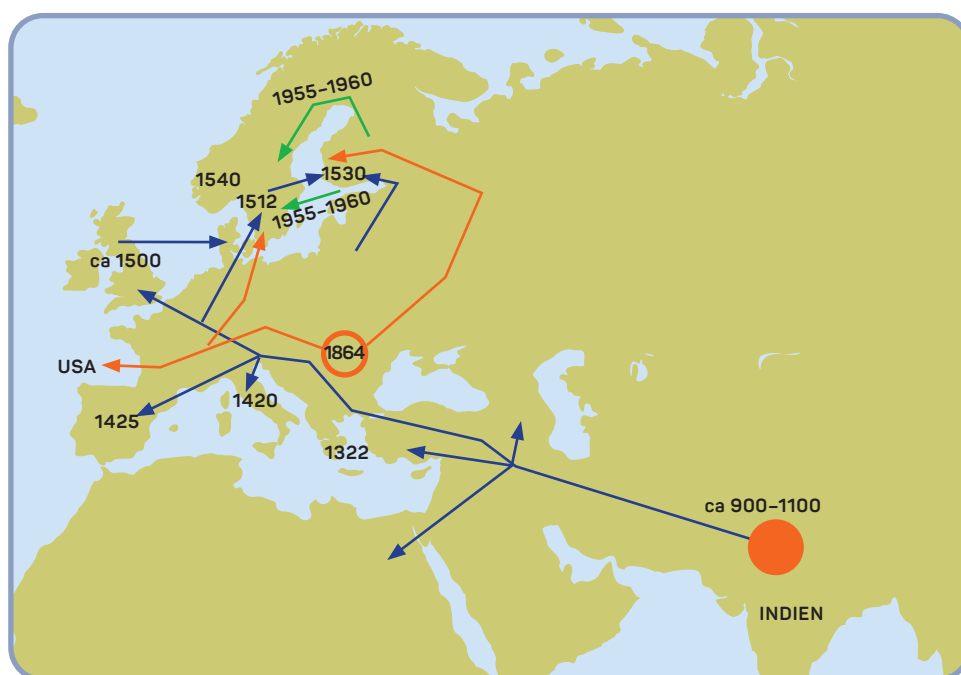
5.
ROMSKA

Romani chib betyder det romska språket. Det är ett av de nationella minoritetsspråken i Sverige. Det romska språket (romska, romani chib, romani eller romanes) har många olika dialekter och talas över hela Europa.

Hur kom romska till Sverige?

Folkgruppen romer härstammar från Punjab-området i nordvästra Indien. Vi vet inte varför eller exakt när de gav sig av därifrån. Kanske var det på 1000-talet som romerna utvandrade och via Turkiet tog sig till Balkan och Östeuropa. Därifrån har de vandrat vidare och lever i dag i hela Europa, men även i USA och i Sydamerika. Romska talas i många länder, det är inte majoritetsspråk i något land men nationellt minoritetsspråk i Sverige och har motsvarande ställning i Norge, Finland, Tyskland, Norra Makedonien och i Kosovo.

År 1864 upphävdes slaveriet i Rumänien. Efter det utvandrade många av romerna som varit slavar där till olika länder i Europa och till USA.

Till Sverige kom de första romerna på 1500-talet. Det tidigaste skriftliga dokument som visar att det fanns romer i Sverige är från 1512 och återfinns i Stockholms stadsarkiv. Eftersom romer bar annorlunda kläder och talade ett språk man inte förstod blev de bemötta med stor misstänksamhet. De blev kallade tattare eller zigenare. År 1637 utfärdades en förordning, "Placat om Tatrarnes fördrifvning av landet", som i sin grymhet är unik i svensk rättshistoria. Romerna utvisades. I slutet av 1600-talet ändrade man inställning och tillät romer att stanna om de lät döpa sig.

1748 kom en zigenarlagstiftning som ville förhindra all invandring och tvinga dem som vistades här till fast bosättning. 1914 kom ytterligare en förordning som förbjöd all romsk invandring och den avskaffades inte förrän 1954. Liknande lagar stiftades i Norge och Danmark. De romer som bodde i Sverige under den tiden isolerades helt från sina släktingar i Europa. I den så kallade "tattarinventeringen" 1944 kom man fram till att det bodde uppemot 8 000 romer i Sverige. Fast vilka

som registrerades som ”tattare” var godtyckligt och ibland baserat enbart på hörsägen. Ända in på 1950-talet fick romer inte bo i vanliga hus, barnen fick inte gå i skolan och romer var förföljda och grovt diskriminerade. De fick ofta ingen sjukvård i Sverige, inte ens när de skulle föda och vårda sina barn.

På grund av diskriminering och förföljelse har romer länge hållit sitt språk för sig själva och undvikit att prata det inför andra.

Koncentrationslägren

Under andra världskriget utsattes Europas judar för ett folk mord i de nazistiska koncentrationslägren. Vad många inte vet är att cirka en halv miljon romer också mördades. Det dröjde ända till 1980-talet innan Tyskland erkände att nazisternas folk mord även gällde romer. Eftersom lagar i Skandinavien hindrade romer från att invandra kunde de som lyckades fly från koncentrationslägren inte söka skydd i Sverige.

Förbättrade livsvillkor

I början av 1950-talet höjdes många röster i Sverige för att man måste förbättra romernas levnadsvillkor. Det gav resultatet att man 1954 bestämde att det skulle ordnas bostäder åt romer och 1959 att romska barn skulle få gå i skolan. Då fick romer även rösträtt i Sverige.

Foto från ett romskt läger i Gröndal, Stockholm, 1927.

Nationellt minoritetsspråk

Romska är sedan år 2000 ett av Sveriges nationella minoritetsspråk, vilket innebär att samhället har ett ansvar att skydda och främja språket. Minoritetslagen stärkte romers rättigheter till sitt språk ytterligare. Romska är klassat som ett territoriellt obundet minoritetsspråk, det vill säga ett språk som inte har historisk anknytning till ett visst område eller en landsdel, till skillnad från samiskan, finskan och meänkieli.

Modersmålsundervisning i romska pågår.

I skolan kan man få läsa romska som modersmål och man behöver inte kunna någon romska eller ha pratat romska hemma för att få modersmålsundervisning om man tillhör den nationella minoriteten romer. De nationella minoriteterna har också lite större rätt till modersmålsundervisning: om en elev i klassen vill ha undervisning, så ska skolan arrangera det. För övriga minoritetsspråk krävs att fem elever vill ha undervisning. Ett problem för alla minoritetsspråk är emellertid att det finns så få lärare som kan undervisa i dem.

Södertörns högskola utanför Stockholm har ansvar för utbildningen inom romska studier i Sverige. De utbildar modersmålslärare och så kallade brobyggare, som ska vara länken mellan romska familjer, skolan och myndigheter. Däremot ger de än så länge få enskilda kurser i romska. Det innebär att man i dag inte kan studera romska som språk på högskolenivå i Sverige.

Sedan 2007 bedrivs språkvård i romska hos Språkrådet. Där svarar man på språkvårdsfrågor, gör ordlistor, håller föreläsningar och kurser m.m.

Antal talare

Det finns inga exakta uppgifter över hur många som talar romska i Sverige i dag. Det förs ingen statistik i Sverige över vilka språk som invånarna talar. Lingvisten Mikael Parkvall skriver i "Sveriges språk i siffror" att antalet talare av romska i Sverige är exceptionellt svåruppskattat. Olika undersökningar under 2000-talet

ger starkt varierande resultat, antalet romer uppskattas till mellan 20 000 och 120 000. Enligt Språkrådets egna undersökningar är det mer troligt att antalet romer i Sverige ligger närmare den högre siffran.

Dialekter inom romska

Det romska språket består av många olika dialekter. Dialekterna har uppkommit då romer har bosatt sig i olika länder i Europa och lånat in både ord och ibland viss grammatik från landets huvudspråk. I t.ex. polsk romska ingår många polska låneord, men basordförrådet, de romska ursprungsorden är desamma. Eftersom dialekterna innehåller dessa lånord kan det vara svårt för romer från olika länder att förstå varandra.

I Sverige finns det flera olika romska grupper och dialekter representerade. De vanligaste dialekterna i Sverige är lovari, arli och kelderash, som talas i Polen, Ungern, Slovakien, forna Jugoslavien, Grekland, Bulgarien och andra länder. Men det talas också fler dialekter i Sverige, t.ex. gurbeti, polsk romani och bugurdzi.

En dialekt som talats länge i Sverige är kaleromskan, som också kallas finsk romska. Den är nu starkt hotad och riskerar att dö ut om man inte lyckas överföra den till kommande generationer.

En annan grupp romer har också bott i Sverige under mycket lång tid och de kallar sig för resande, resandefolket eller resanderomer. Dialekten som de talar är starkt uppblandad med svenskan och kallas för svensk romani eller resanderomska. Idag finns mycket få talare kvar och dialekten är liksom kaleromskan starkt hotad.

Under Balkankriget på 1990-talet flydde många romer till Sverige och andra länder. De flesta talar dialekterna arli, gurbeti och bugurdzi.

Språkets ursprung

Det romska språket, kallat romska, romani chib, romani eller romanes, är ett **indoeuropeiskt språk** och är mycket nära besläktat med hindu och urdu. Ordet rom kan ha olika betydelser; det kan betyda man, människa eller definiera nationell tillhörighet. Många av de ursprungliga indiska orden finns kvar i språket även om romska under århundraden har lånat in ord från olika språk. På vandringsarna upp genom Europa har turkiska och grekiska ord lånats in. Många romer kom att stanna i Öst- och Centraleuropa och språken där har också haft ett starkt inflytande på romskan. Romska har alltså influerats av många språk och har i sin tur även påverkat andra språk. Orden tjej, jycke och vischan i svenskan är lånord från romska.

Språkets struktur

I romska fanns ursprungligen åtta kasus, en slags böjningsform av substantiv och pronomen. När romerna nådde Europa byggde språkets grammatik, liksom i finskan och ryskan, på kasus. Än i dag använder sig en del äldre romer av gamla kasusböjningar i sitt tal, men efter nästan 1000 år i Europa har romskan hunnit bilda prepositioner och man använder sig i mycket mindre grad av olika kasusformer.

Skriftspråk och standardisering

Det romska alfabetet består i dag av latinska bokstäver, men i Ryssland och den tidigare Sovjetunionens länder använder man sig av kyrilliska bokstäver. Det romska alfabetet använder sig av speciella tecken för att beteckna vissa ljud, t.ex. bokstäverna č, š och ž. Romska är ett så kallat pluricentriskt språk, liksom även svenska och engelska. Det betyder att språket talas i fler länder än ett. För romskans del innebär det att man ännu inte har ett helt standardiserat alfabet.

År 2017 startade Språkrådet ett arbete med att skapa romska skrivregler tillsammans med ett antal europeiska språkexperter. Det är ett försök att höja språkets status genom att skapa gemensamma referensramar och regler liksom i andra språk. Det är också en nödvändighet eftersom romer i dag lika mycket är ett skrivande folk som andra, vilket inte var fallet för 50 år sedan, då det fortfarande mest var ett talat språk.

Romsk kultur

Den romska kulturen har lyckats överleva trots förföljelser och diskriminering. I århundraden har romer försörjt sig på hantverk av olika slag och de har blivit kända för sitt fina handarbete inom exempelvis smide, träsnidande och korgbindning. De var också ett skickligt handelsfolk och reste runt i världen för att söka nya varor för försäljning.

Många romer bar och bär traditionella dräkter i granna färger, utseendet varierar i olika regioner.

Det finns många folkburna berättelser och sånger. Musiken varierar i och med att romer har bott i så många olika länder, och romska musiker har bidragit med folkmusik som spritts över Europa. Dans är också ett viktigt inslag i kulturen. Ett exempel är den kända dansen flamenco som har sitt ursprung i den gamla klassiska indiska dansen kathak som romerna förde med sig från Indien till Spanien.

En person som har betytt mycket för romer i Sverige är Katarina Taikon som på 1960-talet skrev den första boken i en självbiografisk serie om den romska flickan Katitzi. Man får följa henne och hennes familj under svåra förhållanden och böckerna blev en ögonöppnare för många svenskar.

Sedan januari 2002 sänder Sveriges Radio program på romska och SVT sänder nyheter på olika romska dialekter en gång i veckan. Kvartalstidskriften "É Romani Glinda" (den romska spegeln) finns också på svenska.

I Malmö Folkets park firas romsk kulturvecka med dans, sång och matlagning.

Romernas nationaldag firas den 8 april varje år. Man har en romsk flagga och det finns en nationalhymn som heter Gelem, Gelem (Jag har vandrat). På nationaldagen sjunger man nationalhymnen och hissar den romska flaggan.

Religionen

Romer är i stor utsträckning ett religiöst folk. Eftersom de är utspridda i olika länder finns det inte någon enskild romsk religion. I muslimska länder kan romer vara muslimer, medan romer som bor i kristna länder tillhör olika kristna samfund. I Sverige finns det romer med både muslimsk och kristen bakgrund.

FRÅGOR

- Varför finns det så många olika dialekter inom romska?
- Nämn fyra språk som romska är närmare släkt med.
- I romska finns åtta kasus. Vad är kasus? Finns det kasus i svenska?
- Hur såg situationen ut för romerna i Sverige under 1950- och 1960-talet?